

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך נו, תשס"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עדות לביטוי "יש לו את הדבר" משנת 1920

לאחרונה גילתה חוקרת הספרות דנה אולמרט במכון "גנזים" מערכון קצר של המשוררת רחל, ופרסמה אותו בעיתון "הארץ".¹ לדברי החוקרת, המערכון נכתב והוצג בקבוצת דגניה כנראה בשנת 1919 או 1920.² שם המערכון "סיפוק נפשי" והוא מציג קטע מהוויי החלוצים. יש בו כוונה ברורה לשקף את לשונם המדוברת. הנה קטע מתוך המערכון:

פועלת א: איה הסמרטוט, לעזאזל! כבר חטפו את הסמרטוט, ברוך השם.
פועל ב: אני לא לקחתי, בשביל שיש לי את הסמרטוט שלי.

עדות זו לשימוש "יש לו את הדבר" מפתיעה בקדמותה, משום שהוא נחשב (עד היום) עד כדי כך לא תקיני, שבלשון הכתובה – בעיתונות ובספרות – כמעט לא העז איש עד שנות השישים להעלותו על הכתב. איני יודע מי העיר לראשונה על אי-תקינותו של שימוש זה. יצחק אבינרי, בספרו "יד הלשון", מביא מדבריו במדורו "פינת הלשון" שנתפרסמו בעיתון "על המשמר" בתחילת שנת 1949:

במקרא תמצא לא פעם "את" יתרה [...] למשל [...] "את שני הגויים ואת שתי הארצות לי תהינה" ועוד. ברור שאין באלה משום צדוק ללשון ילדים: "יש לי את הבול הזה", "יש לי אותו". אלא שלשון ילדים לחוד, וחקוי של זקנים לחוד. אלו ידעתי שלשון הילדים אינה נובעת מתוך השפעה זרה ("איך האב דעם") – הייתי מתפעל משגיאתם.³

בטורו "לשון בני אדם" שנתפרסם בשבועון "משא" בשנים תשי"ב-תשי"ד (1952-1954) חיים בלנק כותב כדברים האלה:

ישנם אנשים, שהצירוף "יש לי אותו" צורם את אזניהם, בעוד שאזניהם של צעירים רבים אינן "מתרגשות" לשמע ביטוי זה; אגב, עוד לא שמעתי

1. הארץ, "תרבות וספרות", ו' בכסלו תשס"ה (19.11.2004).
2. במכתב אל מערכת "תרבות וספרות" מיום 26.11.2004 כותב מר שלמה מנוח מדגניה א': "יש להניח שתקופת הכתיבה [של המערכון] הייתה סוף 1920 ואולי אפילו 1921, אבל לא 1919".
3. יצחק אבינרי, יד הלשון, תל-אביב תשכ"ד, עמ' 61.

בדיבור את הצורה "יש לי הוא", אף לא מפי אנשים בעלי אזניים "רגישות".⁴

חיים רוזן בספרו "עברית טובה" מרחיב את הדיבור על השימוש "יש לו את הדבר", והוא מביא שורה של משפטים, כגון "יש **את** זה בספר", אין לי **את** זה כאן, "יש לי **אותו**" ועוד – משפטים שבהם "אין התיקון אפשרי בקלות (כלומר לא בדרך הרגילה) או שהתיקון אינו אפשרי כלל".⁵ רוזן מכנה שימוש זה "צורה בלשון הדיבור".

בשנות השישים והשבעים עדיין היה שימוש זה נדיר בכתובה ונמצא בעיקר בכתבי עת לא ספרותיים, בדברי פרסומת ובלשון מדוברת שהועלתה על הכתב, אבל הוא התחיל לחלחל גם לתוך דברי ספרות ממש, ואין תמה שהעדויות הראשונה מן הספרות לקוחה מחיבורו של סופר "מורד" במסד הספרותי – פנחס שדה.

הנה כמה דוגמאות – מן המוקדמות שהעליתי – סדורות בסדר כרונולוגי:⁶

- "יש **לה**, להצה, **את** הקצב שלה, השחקנים כבר משופשפים כראוי" (לאשה, 12.11.1963, עמ' 16).
- "מה יכולים כבר לעשות (לא לכל אחד **יש את** אותו הדוד!)" (ע' הלל, דודי שמחה, בפרק "דוד שמחה המבולבל"). על פי לקסיקון אופק לספרות ילדים, "דודי שמחה" ראה אור לראשונה בשנת 1964.
- "**יש לנו את** הדירה שאתה צריך בחולון" (מתוך מודעת פרסומת של חברת בנייה, מעריב, 30.11.1969. כעבור שבוע נתפרסמה מודעה דומה של אותה החברה ובה הנוסח המתוקן "**יש לנו** הדירה שאתה צריך בבני ברק"; מעריב, 8.12.1969).
- "יוג מבאי אי-אלה זכרונות מעניינים, אך הוא מרבה כל כך לדבר על אברהם-המין הזכרי עד שאפשר לחשוב כי רק **לו יש את** האוצר הזה" (פנחס שדה, נסיעה, ירושלים תשל"א, עמ' 90).
- "לך לפסיכיאטר, או לרופא כללי / עזוב אותי בשקט, **לי יש את** שלי" (פזמון השיר "לך לפסיכיאטר" מאת יעקב רוטבליט ושלוש חנוך, הארץ, 13.7.1973, עמ' 5).
- "כשקצין מתלונן לפניו שלא קיבל חופשה מזה שנה, היא מנחמת אותו בחיוך מקסים: בתמורה **יש לך את** הפחד המתמיד מן המוות" (מיכאל אוהד, "מצית לפידים", הארץ, 19.4.1974, עמ' 9).

4. חיים בלנק, לשון בני אדם, ירושלים תשמ"ט, עמ' 16.

5. חיים רוזן, עברית טובה: עיונים בתחביר הלשון ה"נכונה", ירושלים תשי"ח, עמ' 30–31, 199.

6. את הדוגמה השנייה, השמינית והתשיעית מסר לי חברי ד"ר מרדכי מישור, ואני אסיר תודה לו על כך.

- "זהו קשר אישי למכונית אישית. אבל אנשים פה – עוד **אין להם את** התודעה הזאת" (תמר מרוז, "אהבה על גלגלים", שם, עמ' 11).
- "מימי לא נצטרכתי לדבר – עד **שהיה לי אותו**. כל עוד לא היה לי הדבר, בטוח הייתי שאיני צריך לו" (שמואל חסידה במדורו "דע את יהדותך" מביא מדבריו של רבי מיכל מזלוטשוב; מעריב, 3.1.1975).
- "מר דיין שלל הקמת יחידה של מתנדבים יהודיים לפעולות חבלה במדינות ערב. אם יחידה כזו תפעל בכפיפות לממשלת ישראל – אז **יש לנו את צה"ל**" (מנחם שמואל, "דיין: היענות למחבלים פירושה היתר לרצח עם ויזת-יציאה", מעריב, 7.3.1975).
- "לאורלי [...] **אין** לצערנו **את** הנתונים להבין במה דברים אמורים" (הדה בוש, "שוק בהמות אנושי", הארץ, 13.6.1977).

אסיים במובאה, שאמנם היא מאוחרת אבל היא חשובה בשל המחברת שלה. היא לקוחה מתוך שירה של נעמי שמר "מה שלומך אחות":⁷

לך יש אותי / לי יש אותך / ולנו יש אותנו.

שיריה של נעמי שמר, שהלכה לעולמה בשנת תשס"ד ויש שהכתירו אותה "המשוררת הלאומית", נפוצים ואהובים כל כך, שאם חשב פעם מישהו לאסור את השימוש בצירוף "יש לו את הדבר" – הנה באה המשוררת החשובה הזאת ו"התירה" את האיסור.

ועוד: בדור האחרון פרץ שימוש זה ונעשה רווח גם בלשון הכתובה עד כדי כך שסופרת חשובה (ועורכה?) "הרשתה לעצמה" ליתן לספרה את השם "**למטיס יש את** השמש בבטן" (יהודית קציר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1995).

7. את השיר שמעתי לראשונה בסוף שנת 1989 בטלוויזיה. הגב' רות אלמגור-רמון בדקה ומצאה שהשידור הראשון של השיר היה בשנת 1986. תודתי לה.